

Правова глобалістика як міждисциплінарна юридична наука: дискусійні питання

ДЯКОВИЧ Олеся Вікторівна - суддя Франківського районного суду м. Львова

УДК 340.116:316.42

В статті розглядаються дискусійні аспекти можливості визнання правової глобалістики як окремої міждисциплінарної правової науки. Представлено авторське розуміння предмета правової глобалістики, під яким визначені правові проблеми глобалізації та глобальні правові проблеми сучасності. Актуалізується питання про наявність єдиного погляду на термінологічний апарат сучасної науки. Автор вказує на практичну значимість науки та її прогностичну функцію.

Ключові слова: правова глобалістика, наука, глобалізація, правова глобалізація, юриспруденція.

Постановка проблеми

Наука як соціальний інститут і продукований нею технологічний прогрес детермінують суспільні вимоги та тенденції еволюції цивілізації впродовж останніх, принаймні, двохсот років. «У ході розвитку пізнавального процесу безперервно виникають все нові і нові проблемні ситуації. Цей процес породжує не тільки нові знання, але й нові проблеми. Він насичений ними, вони є його рушійним фактором. Відбувається безперервна проблематизація отриманих емпіричних результатів, теорій, гіпотез, ідей. Вчені ставлять питання як придбаному знанню, так і ще не пізаному світу явищ. Витоком, початком і причиною нового знання є незнання, проблема»[1, с.25]. Саме проблема незнання, на думку цитованого автора, породжує практично проблемні ситуації, які «найчастіше існують у вигляді протиріч до тих чи інших елементів знання,

у вигляді парадоксів, антином, дилем, у формі неясних фактів, виступають як протиріччя між потребою у вирішенні будь-якої проблеми і можливостями наявного знання. Але всі ці моменти лише свідчать про наявність якогось неблагополуччя в системі знань. Проблема стає організуючим чинником цільових перевірок і спрямовуючим чинником пошукової діяльності»[1, с.26]. Проблема незнання для юриспруденції є особливо важливою, оскільки це та сфера соціальної реальності, що має безпосередній вплив на нормальне функціонування окремого члена суспільства, групи, класи, держави, міжнародних організацій та й всього людства загалом. Якщо детермінувати цитоване твердження на юриспруденцію, то можна визначити, що глобальні сучасні зміни правового простору виставляють велику кількість правових проблем, що потребують вивчення в аспекті окремої системи знань.

Вбачається, що цією системою знань мала б стати правова глобалістика. Як вказує І. Ільїн, «глобалістика – це нова інтегративна галузь наукового знання, яка включає в себе і філософські, і гуманітарні, і природно-наукові аспекти вивчення глобальних явищ і процесів»[2, с.5]. За аналогією можливо сформулювати поняття правової глобалістики як галузі наукових юридичних знань, що займається правовими аспектами вивчення глобальних явищ і процесів. Однак, дана дефініція видається занадто розмитою і широкомасштабною. Тому потребує уточнення саме предмет цієї науки.

Стан дослідження

Над розробкою правових положень регулювання проблем глобалізації та правової глобалістики працювали наступні науковці: І.Льїн, М. Козюбра, Л. Луць, С. Максимов, Ю. Оборотов, Н. Оніщенко, С.Щетінін та інші.

Єдиної думки щодо предмету правової глобалістики, як, до речі, і загальної глобалістики, не існує. Більше того, ведуться дискусії про можливість визнання її окремою наукою. Глобалістика як новітньо сформована область наукового знання про глобальні явища і процеси постає у трьох іпостасях: як міждисциплінарний науковий напрямок, як основа світогляду сучасної людини і як сфера зіткнення різних інтересів, що охоплюють широкий спектр суспільних відносин – від економіки і політики до ідеології та культури.

Метою цієї наукової статті є довести, що правова глобалістика – це новітня міждисциплінарна юридична наука, що має свій незалежний предмет дослідження та актуальність для практичної правової сфери.

Виклад основного матеріалу

Наука – специфічна форма людської діяльності, яка забезпечує пізнання світу й ефективне використання отриманих у пізнавальних процесах знань на практиці. З-поміж різноманітних визначень науки зазвичай вирізняють три її найголовніші аспекти, що є своєрідними інваріантами змісту цього поняття: особливу форму суспільної свідомості (поряд із релігією, філософією, мораллю, правом, мистецтвом та ін.); систему накопиченого соціально значущого знання; особливий соціальний інститут для поновлення і поглиблення цього знання. Незважаючи на розмитість наведеного поняття, цілком очевидна акцентуація в ньому основної мети науково-пізнавальної діяльності – орієнтація на отримання знання.

Науку теж можна розглядати як особливий напрямок людських зусиль, яке стикається зі своїми специфічними проблемами, причому деякі типові способи вирішення проблем часто не спрацьовують. Коли людина намагається отримати будь-які знання, вона часто задумується над тим, що за своєю сутністю становить поняття «знати»? Натомість, знати – насамперед означає мати уявлення про що-

небудь. Звичайно, будь-яке уявлення не можна вважати ще знанням, адже наші уявлення не завжди бувають чіткими та визначеними. На противагу цьому, людина, яка знає, має чіткі та визначені уявлення про те чи інше явище. Це означає, що знання завжди говорять про окремий, чітко виражений предмет [2, с.231].

Для того щоб певна галузь знання сформувалась як наука, необхідно, аби вона відповідала таким вимогам: чітко визначений предмет; закони, що відкриті в його межах; розвинутий понятійний апарат, спеціальна термінологія; специфічні методи дослідження; сформована теорія; сфера практичного застосування; відповідні інституціональні форми організації наукових досліджень і втілення їх рекомендацій у практику. Тому проаналізуємо правову глобалістику щодо заданих критеріїв та вкажемо можливість чи навпаки неможливість визнання її як науки.

Кожна окрема наукова галузь відображає сукупність конкретних закономірностей, що складають предмет будь-якої науки. Найбільш дискусійним є визначення саме предмету правової глобалістики. Традиційно під правовою наукою ми розуміємо систему знань про об'єктивні властивості права і держави в їх понятійно-юридичному досягненні та виразі, а також про загальні та емпіричні закономірності виникнення, розвитку та функціонування держави і права в їх структурному різноманітті. В. Нерсисянц зазначає, що предмет будь-якої юридичної, науки в цілому – це поняття права (і, звичайно, правове поняття держави) в усіх аспектах їх теоретико-пізнавального прояву і виразу [4, с.14]. Згідно з позитивістськими поглядами, предметом пізнання може бути лише те, що об'єктивно та реально існує, тобто об'єктивні явища [5, с.48]. Спостерігаючи за такими явищами, людський розум помічає, що вони, з одного боку, співіснують, знаходячись у взаємній залежності, з іншого, – крокують один за одним, взаємно зумовлюючись. Безумовно, що між такими явищами виникає взаємозв'язок, тобто взаємовідносини. Такі відносини виступають одноманітністю, яка повторюється з об'єктивною необхідністю. Необхідна одноманітність у відносинах між явищами називається законами цих явищ, а розкриття зако-

нів таких явищ складає єдину позитивну ціль людського знання. Водночас, знання законів дає нам можливість передбачити явища та застосовувати їх у практичних цілях нашого життя.

«В умовах соціальних перетворень ефективність права і, відповідно, його неминуча адаптація до потреб суспільства передбачають, що і воно зазнає перманентну трансформацію. Наукова еволюція, зміни у сфері моралі, соціальний прогрес, змінюється ситуація в економіці ... повинні прийматися до уваги правом, яке, виступаючи в особі публічної влади, враховує ці чинники, розподіляючи їх між «консервативними силами», які намагаються утримати існуючу систему права, і «реформаторськими силами», які прагнуть її змінити або перетворити»[6]. Трансформація права зумовлює трансформацію всієї правової науки, тому природним і логічно обґрунтованим є твердження про утворення модерного розуміння права у світлі глобалізаційних процесів та нової наукової галузі, що досліджує його.

Породженням глобалізаційних процесів є глобалізація, тому породженням правових глобалізаційних процесів є правова глобалізація, що і повинно виступати центральною - «віссю» наукового пізнання правової глобалістики. Правову глобалізацію науковці визначили як процес формування нової, загальносвітової системи правових норм, які організують і забезпечують глобальну міждержавну взаємодію в різних сферах життя сучасного суспільства, у процесі якого міжнародне право, національне право, а також право міжнародних господарських об'єднань виявляються в стані тісної взаємозалежності [7, с.4].

Закони правового регулювання не знаходяться окремо від соціально-природних законів, навпаки вони повинні існувати у чіткому взаємопереплетеному зв'язку. Закони, парадигми та методологічні основи правової глобалістики повинні спиратися на онтологічні основи глобалізаційних змін. Простіше визначаємо наступне: правова глобалізація не є самостійним процесом, а зумовлюється перш за все економічними, технічними та інформаційними перетвореннями.

Згідно зі світоглядними позиціями

Ф. Шеллінга, все у світі знаходиться в органічній єдності та зв'язку. Так само він дивився і на науку як на живий організм. Окремі її галузі – не мертві, механічні частини, а живі частини живого цілого. Як орган будь-якого організму може бути зрозумілий лише після його детального вивчення у взаємозв'язку з цілим організмом, так і будь-яка галузь науки може бути вивченою та зрозумілою лише тоді, коли пов'язана з цілим[8, с.31]. У нашому випадку правова глобалістика виступає у двоякій ролі: 1. Знаходиться на перетині правознавства та глобалістики, як наукових сфер знань; 2. Має об'єднуючу, інтегративну функцію, оскільки націлена не на розмежування вказаних попередньо наук, а на їх взаємообумовленість, спільні точки дотику та асиномізм. У зв'язку з цим предмет правової глобалістики має комплексну характеристику, оскільки породжений глобалістикою та юриспруденцією разом.

Продовжимо знову ж таки думку Ф. Шеллінга, який стверджував, що наші знання в окремих галузях не повинні і не можуть бути випадковими та незалежними один від одного. Всі вони разом складають один єдиний організм науки, який відповідає розумній єдності об'єкта та суб'єкта, що пізнаються. науковець стверджував, що знання можуть бути отримані тільки частинами, але для того, щоб вони стали сталим здобутком нашого розуму, необхідно встановити між ними зв'язок, і тільки за допомогою такого зв'язку буде розкритий єдиний організм науки[9, с.78]. Правова глобалістика – це міждисциплінарна наука, що автоматично наводить думку на її вторинність у науковій сфері, а первинність мають «материнські» науки – у нашому випадку глобалістика та юриспруденція. Заперечимо дане твердження. Саме міждисциплінарність вказує на наукову новизну та первинну актуальність правових явищ, що пізнаються правовою глобалістикою. Дійсно, це не усталені явища. Проте їх новітність породжує наукову первинність у дослідженнях, проте і наукову невизначеність. Згадаємо для прикладу хоча б наступний факт. Ще років зо двадцять тому такі усталені, здавалось би, зараз в українській правовій науці поняття, як «правова держава», «громадянське суспільство», «конституціоналізм», «адміністративна юрисдикція», «ювенальна юстиція», «юридична ком-

паративістика» та безліч інших, видавалися дискусійними. Сучасний розвиток правової сфери також зумовлює ряд нових понять, серед яких, зокрема, «правова глобалізація». У зв'язку з цим зрозумілою є певна наукова розгубленість та процедурна тяганина у єдиному розумінні наукових положень правової глобалістики. У першу чергу, це пов'язуємо з проміжковим, проте комплексним статусом наукового пізнання глобалізаційних правових явищ та процесів.

Поряд зі всім вказаним, на нашу думку, мотивованим є твердження про зародження та неповне формування предмету правової глобалістики як самостійного у науковій сфері. Це обумовлено, в першу чергу, несистематизованістю предмету правового пізнання. Несистематизована правова інформація – це просто звичайні відомості. Тільки певним чином організовані відомості мають значення. Але в залежності від форми організації одна й та ж правова інформація може мати різний зміст [10, с.10]. Предмет правової глобалістики містить дискусійні моменти та і на сучасному етапі (особливо в Україні, оскільки європейська та й російська юридична доктрина набагато просунулася порівняно з вітчизняною) не є абсолютно сформованим та безапеляційним.

Предметом глобалістики, на нашу думку є правова глобалізація та глобальні правові проблеми сучасності. Оскільки сутність даних явищ є науково «розмитою», тому й сам предмет є невизначеним. Однак, вважаємо, що нечітка визначеність предмету науки не тягне за собою відсутність її як науки. Більше того, перед кожною наукою чи будь-якою навчальною дисципліною, навіть давно сформованою, періодично на певних історичних етапах розвитку виникає необхідність розгляду її предмета, його уточнення, а іноді й істотного переосмислення. Предмет будь-якої науки – проблематика практично ніколи не є в повній мірі вирішеною, оскільки у процесі розвитку суспільства, суспільних відносин певні складові «предмету трансформуються і потребують сучасного переосмислення» [11, с.39].

Існує також проблема у розумінні основних термінів правової глобалістики. Навіть дискусії точаться у сфері фактичного розуміння глобалістики. Так, одні вважають глобалістику науковою дисципліною, інші – сферою

суспільної практики, треті – понаддисциплінарною областю наукового знання, а хтось і зовсім відмовляє їй у праві на існування. Не менше розбіжностей і з приводу глобалізації, яку тлумачать то як причину глобальних проблем, то, навпаки, як їх прямиий наслідок. При цьому одні вважають, що глобалізація – об'єктивний процес, а глобалістика покликана досліджувати цей процес і його наслідки; інші розглядають глобалізацію як результат дії певних соціально-економічних структур або політичних сил на міжнародній арені, що задає і принципово іншу перспективу в розумінні глобалістики.

Ситуація з понятійним апаратом загальної глобалістики дещо краща. Про існування законів глобалістики, як науки, свідчить наявність у її межах сформованого понятійного апарату – системи спеціальних термінів. До найбільш важливих з них належать такі: глобальність, глобальний, глобалізація, глобалізм, антиглобалізм, «сталий розвиток» (назва комплексної Програми дій ООН на ХХІ ст. і концепції, що поєднує економічні, екологічні і соціальні аспекти глобального розвитку).

Настільки широкий діапазон думок в основних поняттях правової глобалістики важливо підкреслити, слід розглядати як закономірне явище, бо справа стосується нової, активно формуючої галузі наукового знання. Отже, в даному випадку має місце не схоластична гра в поняття, а процес становлення єдиного і цілком певної мови міждисциплінарного спілкування.

Філософи стверджують про «науково-технологічну зумовленість цінностей сучасної цивілізації. Для такого техногенного типу суспільства сенсовизначальними цінностями стають чинники новизни й інновації, а не рутинності та статичності. Нормою стає не канон, а творення нового як предметний вираз об'єктивного буття суб'єктивно сконструйованих цілей» [12, с.20]. Правова глобалістика як новітня наука має, на наше переконання, прогностичну цілеспрямованість. І це не просто прогнозування, як певна з функцій науки, а проявляється основне підґрунтя, субстрат цієї науки.

Про зв'язок правової науки та змінних процесів у руслі історичного аналізу вказу-

вав С. Борзих. «Технології XXI ст. – зазначає науковець, – навряд чи відрізняються від своїх попередниць наявністю такої якості, як рух. Наука взагалі має схильність до постійної акумуляції знань і переходу в новий для себе стан. У кінцевому рахунку дослідники переслідують лише одну мету – краще і ширше пояснення навколишнього світу, що змушує їх відмовлятися від менш виразних схем на користь більш повних і об'єктивних. Саме внутрішня логіка розвитку самих наук і пов'язаних з ними технологій дозволяє перебувати у вічному русі, що в підсумку рухає і великими масами людей, так чи інакше потребують їх і використовують їх. У сучасному світі швидкість змін у науці і техніці якісно зростає, що пов'язано з багатьма обставинами, а це, у свою чергу, змушує глобалізацію розгортатися більш енергійно»[13, с.23].

Дж. Ролз, аналізуючи глобальні процеси, акцентував на тому, що майбутнє невідомо, але найголовніше – нам недоступні наслідки своїх нинішніх вчинків. Таким чином, ми опинилися в тій самій гіпотетичній ситуації вибору, коли нам потрібно вирішити, за якими принципами ми будемо жити надалі, не знаючи при цьому, що принесе нам вибір у прийдешньому. Ролз говорить, що люди, які майже нічого не знають про себе, віддадуть перевагу принципам свободи, рівності, відкритості та деяким соціальним гарантіям. Хоча сьогодні ми нічого не можемо сказати про те, які переваги будуть затребувані завтра, а тому, навіть володіючи інформацією щодо своїх здібностей, ми проте не в змозі передбачити, чи виявляться вони баластом або, навпаки, каталізатором позитивних для нас змін. У постійно мінливому світі нам необхідно вирішити, як нам жити далі, а для цього треба сформулювати і потім прийняти ряд принципів, враховуючи невизначеність прийдешнього і свого місця в ньому[див.14].

Однією з важливих складових правової глобалістики є моделювання можливих варіантів розвитку держави і права в сучасному світі. Специфіка моделювання являє собою діяльність високого ступеня складності і справді глобальних масштабів, так як у результаті побудови можливої моделі розвитку держави і права має враховуватися велике число різних чинників – природних, технічних,

економічних, соціальних, культурних і власне юридичних. Результати такого аналізу мають бути сформульовані не тільки мовою теорії, але і на мові практики. Все це дозволить не тільки дати обґрунтовану наукову картину сучасного стану суспільства і її регулюючої системи, а й з'ясувати можливі альтернативи їх розвитку, оцінити їх з точки зору інтересів людини і людства.

Вказане зумовлює висновок про практичну цінність правової глобалістики як науки. Правова глобалістика має футурологічне спрямування, оскільки має потенціал не тільки подавати знання у сфері права, що проявляються з трансформаційними, глобалізаційними процесами, але вказувати та визначати, та моделювати майбутні змінні у правотворенні та державотворенні, у чому проявляється її практична значущість.

Висновки

Отже, на сьогоднішній момент, у системі сучасного правового знання юридична глобалістика може розглядатися в якості самостійного напрямку юридичних досліджень. При цьому її можна визначити як галузь загальнотеоретичного знання, у рамках якої «спеціально вивчається вплив глобалізму на право і національну державність»[15, с.10]. З появою юридичної глобалістики можна углядіти якісно нові тенденції розвитку юридичної науки. У даному випадку можна вести мову про превалювання інтегративних процесів над процесами диференціації наукового знання. Однак, на нашу думку, цитоване твердження російського професора є беззаперечним, проте, у сучасних українських реаліях потребує додаткового розширеного тлумачення. На нашу думку, предметом саме правової глобалістики як міждисциплінарної науки, є правова глобалізація та глобальні правові проблеми сучасності. Своє трактування пояснюємо наступним чином: по-перше, глобалізація в загальному є предметом розгляду загальної глобалістики, а правова глобалізація може досліджуватися тільки в межах предметної спеціалізованої дисципліни; по-друге, правова глобалізація породжена і породжує правові проблеми, які можна охарактеризувати як правові проблеми сучасності, тому вони також повинні входити

АНОТАЦІЯ

У роботі автором досліджуються питання основ місцевого самоврядування як фундаментальних засад функціонування громадянського суспільства, надана характеристика різновидів основ місцевого самоврядування.

SUMMARY

In this paper the author studies the issues of local government as the foundations of the fundamental conditions for the functioning of civil society, substantiated characterization and definition of foundations of local self-government.

в предмет розгляду правової глобалістики, їх вирішення носить прикладний характер для наукового знання.

Без наявності належних теоретико-правових знань унежливується процес цілеспрямованого впливу на глобалізаційні відносини, а також на будь-які комплексні та цілеспрямовані дії щодо реформування та модернізації правових систем сучасності, тому визнання на належному рівні у вітчизняній юриспруденції правової глобалістики як окремої міждисциплінарної науки є прерогативним завданням, що має теоретико-методологічну та практичну цінність.

Література

1. Майданов А. С. Методология научного творчества. / А. С. Майданов.- [Изд. 2-е.] – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. – 512 с.
2. Ильин И.В. Теоретико-методологические основы глобалистики / И.В. Ильин – М.: Издательство Московского университета, 2009. – 108 с.
3. Ильин И. А. Теория государства и права / И.В. Ильин – [издание 2-е, дополненное (под ред. и с биографическим очерком В. А. Томсинова)]. – Москва : Зерцало, 2003. – 400 с.
4. Нерсисянц В. С. Сравнительное правоведение в системе юриспруденции / В. С. Нерсисянц // Государство и право. – 2001. – № 6. – С. 5 –15.
5. Муромцев С. А. Определение и основное разделение права / С. А. Муромцев. – М. : Издательство Мамонтова А. И., 1879. – 240 с. – репринтерная версия.
6. Ripert G. «Les forces creatrices du Droit» (Ed. L.G.D.J. 1955).
7. Щетинин С. А. Правовая глобализация: понятие и основные формы : теоретико-методологические аспекты // Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. 12.00.01 – Теория и история права и государства ; История учений о праве и государстве / С. А. Щетинин ; Науч. рук. А. И. Овчинников. -Ростов-на-Дону, 2009. – 27 с.
8. Коркунов М. М. Лекції по загальній теорії права / М. М. Коркунов. – [9 – те видання, без змін]. – СПб. : Видавництво юридичного книжкового магазину М. К. Мартинова, комісонера державної типографії, 1914. – 360 с.
9. Лазарев В. В. Філософія раннього і пізнього Шеллінга / В. В. Лазарев.- М.: Наука, 1990.-128с.
10. Кизима В. В. Культурологія і сучасна методологія гуманітарного пізнання / В. В. Кузіма//Вісник НАН України. – 2001. – № 5. – С. 6 – 12.
11. Ситар І. М. Онтологічні функції права: монографія/ І.М.Ситар. – Львів : ЛьвівДУ. – 2009. – 240 с.
12. Мельник В. П. Філософія. Наука. Техніка : Методолого-світоглядний аналіз: монографія / В.П. Мельник – Львів : Вид.центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 592 с.
13. Борзих С.В. Понятие глобализации: новое прочтение / С.В. Борзих // Век глобализации 2011 – № 2.- С. 19-31.
14. Ролз Дж. Теория справедливости / Дж. Ролз – [изд 2-е].- М. : ЛКИ, 2010.- 536 с.
15. Сорокин В. В. Юридическая глобалистика: Учебник. / В. В. Сорокин– Барнаул, Изд-во «Азбука», 2009. – 700 с.